

попередження вживання дітьми алкоголю в умовах сім'ї, загальноосвітніх, позашкільних й оздоровчих закладів.

Список використаних джерел

1. Анисимов Л.Н. Профилактика пьянства, алкоголизма, наркомании среди молодежи. – М.: Юридическая, 1988. – 176 с.
2. Максимова Н.Ю. Психологічна профілактика схильності до алкоголю та наркотиків і психокорекційна робота з підлітками групи ризику // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. - № 2. – С. 2-4.
3. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За ред. А.Й. Капської та ін. – К.: УДЦССМ, 2000. – 195 с.
4. Теорія і методи соціальної роботи / За ред. Семигіної, І.І.Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 328 с.
5. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О.О.Ярмоленко, О.М.Балакірева, О.О.Стойко та ін. – К.: УДЦССМ, 2004. – 153 с.
6. Ураков И.Г. Алкоголь: личность и здоровье. – М.: Медицина, and alcoholism. 1986. –79с.

The article discusses the main aspects of alcohol consumption by adolescents, refined essence of the concept of "alcoholism", "alcohol dependence," clarified the socio-pedagogical and psychological symptoms of alcohol dependence of adolescents. The basic methods of social and educational prevention of teenage alcoholism.

Keywords: adolescents, social and pedagogical methods of preventing alcohol abuse

Отримано 5.11.2012

УДК 364.28 – 056.26

О.А. Рибак

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СІМЕЙНИХ ФУНКЦІЙ БАТЬКАМИ – ІНВАЛІДАМИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В статті висвітлюється проблема забезпечення основних прав і свобод осіб з інвалідністю в Україні, а також особливості виконання сімейних функцій батьками - інвалідами в нашій державі.

Ключові слова: особа з інвалідністю, Конвенція про права інвалідів, функції сім'ї.

В статті розкривається проблема забезпечення основних прав і свобод людей з інвалідністю в Україні, а також особливості виконання функцій сім'ї родителями – інвалідами.

Ключеві слова: людина з інвалідністю, Конвенція про права інвалідів, функції сім'ї.

У нашому суспільстві склалися негативні стереотипи по відношенню до людей з інвалідністю, їх вважають ні на що не здатними, їм приписуються негативні риси характеру, очікують від них поведінки, що суперечить прийнятним суспільним нормам, їх побоюються.

Генеральна Асамблея ООН у грудні 2006 року прийняла Конвенцію про права інвалідів. Конвенція передбачає основні стандарти забезпечення та захисту прав людей з інвалідністю. Згідно з цими стандартами люди з обмеженими можливостями повинні бути повноправно включені в загальний соціальний процес. При цьому, в центрі уваги знаходиться тепер не інвалідність, а сама людина з інвалідністю, яка має бути здатна, наскільки це можливо, самостійно жити в суспільстві [5]. Тобто, мета Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного і рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства [4].

Конвенція визначає, що до інвалідів належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі у житті суспільства нарівні з іншими [4]. В Україні Конвенція набрала чинності 6 березня 2010 року

Отже, можемо говорити про те, що поряд з іншими закріпленими правами та свободами, статус "людина з особливими потребами" не позбавляє особу з інвалідністю права на створення сім'ї та права бути батьками, а також не знімає з батьків-інвалідів відповідальності за дитину.

Якість виконання батьками з інвалідністю своїх сімейних функцій можна розглянути крізь призму законодавчої бази в нашій країні, що стосується осіб з обмеженими можливостями. Ставлення до "інвалідності" в нашій державі завжди мало більше медичний характер, аніж соціально-психологічний, відповідно і проблема виховання дітей особами з інвалідністю в Україні не піднімалася. У загальній педагогіці проблеми сімейного виховання є достатньо вивченими (С.Г. Карпенчук, І.П. Підласий, В.Г. Постовий, М.М. Фіцула та ін.). У корекційній педагогіці широко описуються проблеми сімейного виховання дитини з особливими потребами (С.А. Завражин, Д.Н. Ісаєв, О.В. Казаннікова, С.П. Миронова, В.Г. Постовий, А.К. Фортова та ін.). Натомість питання розвитку здорової дитини в сім'ї батьків з інвалідністю практично не досліджено.

Електронний ресурс Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ) зазначає, що своєчасні внутрішньодержавні реформи, які б закріплювали правозахисний механізм, запропонований Конвенцією, могли б сприяти поліпшенню справи розв'язання проблеми людей з інвалідністю в нашій державі. Кількість інвалідів на початок 2010 року становила 2,6

мільйони осіб, або майже 6 % загальної кількості населення. Про це повідомила прес-служба Рахункової палати України.

На думку представників УГСПЛ є підстави вважати, що офіційні статистичні дані щодо кількості осіб з інвалідністю в нашій державі не відповідають реальному стану речей. Недостовірність офіційної статистики обумовлена відсутністю достовірного моніторингу стану людей з інвалідністю, а також браком можливості або навіть небажанням людей з фізичними вадами отримати інвалідність. Крім того, багато людей за власним переконанням не хочуть отримувати статус інваліда, хоча така необхідність у них існує. Це пов'язано з високою "ментальною бар'єрністю" суспільства стосовно людей з інвалідністю [5].

Якщо оцінювати сучасне ставлення держави до людей з особливими потребами, то його можна охарактеризувати як ставлення до "соціальної проблеми", при якому головне – подбати про певну соціальну допомогу (соціальний захист) для цієї категорії громадян для того, щоб вирішити більшість їх проблем.

Одним із основних у цій сфері є Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", положення якого орієнтовані насамперед на "соціальний захист" людей з інвалідністю (надання різних видів соціальної допомоги, забезпечення спеціальними технічними засобами тощо). При цьому відсутні механізми соціалізації особи з інвалідністю в суспільство [2].

Національна Асамблея інвалідів України разом із партнерськими організаціями за підтримки Міжнародного фонду "Відродження" здійснила моніторинг дотримання прав людей з інвалідністю в Україні. Проведений моніторинг НАІ дає нам можливість проаналізувати виконання сімейних функцій особами з інвалідністю крізь призму дотримання основних прав і свобод інвалідів в Україні. Тому, ще раз зазначимо відомі в літературі функції сім'ї:

- *господарсько-економічна* – планування сімейного бюджету, організація споживчої діяльності, ведення домашнього господарства та організація побуту сім'ї;
- *репродуктивна* – народження дітей;
- *комунікативна* – створення сприятливого сімейного мікроклімату, організація внутрісімейного спілкування;
- *виховна* – передача дорослими членами сім'ї соціального досвіду дітям;
- *сексуально - еротична* (лише вибіркові, стабільні сексуальні стосунки з постійним партнером, який виступає як неповторна особистість, створюють умови для досягнення найбільш повної сексуальної гармонії партнерів);
- *функція духовного збагачення* – створення умов для особистісного та інтелектуального розвитку членів сім'ї;
- *функція емоційної підтримки і прийняття* (психотерапевтична функція);
- *рекреативна* – організація вільного часу та відпочинку сім'ї.

Перейдемо до основних прав і свобод осіб з інвалідністю:

Праця і зайнятість. Результати моніторингу показали, що у питаннях

права на працю і зайнятість спостерігається чи не найбільша розбіжність між думкою посадових осіб, представників недержавних організацій, ЗМІ та самих людей з інвалідністю. Проте, є окремі стандарти, на проблеми з дотриманням яких вказують більшість учасників моніторингу:

- недостатність з боку держави належних заходів, спрямованих на надання людям з інвалідністю можливості ефективного доступу до загальних програм технічної та професійної орієнтації, професійного навчання;
- недостатність з боку держави належних заходів, спрямованих на забезпечення людям з інвалідністю розумного пристосування робочого місця;
- оплата праці інваліда часто є нижчою, аніж оплата праці особи без інвалідності;
- незважаючи на заохочення держави роботодавців при прийнятті на роботу особи з інвалідністю, роботодавці не поспішають виконувати норму кількості інвалідів на підприємстві [4].

Цей аспект прав пов'язаний з виконанням особою господарсько-економічної функції сім'ї, адже без реалізації цього аспекту людина не здатна формувати бюджет сім'ї, забезпечувати матеріальну сторону функціонування власної сім'ї, а також в такому випадку будуть неефективно виконуватись інші функції: репродуктивна, рекреативна, функція емоційно-психологічної стабільності.

З аспектом права на працю тісно пов'язане **право на освіту**. Адже без належної освіти особа з обмеженими можливостями приречена залежати від соціального захисту, не в змозі забезпечити себе самостійно. Виконання цих аспектів прав і свобод дозволяють також особі з інвалідністю самореалізуватись, почувати себе рівноправним та самодостатнім членом суспільства. Ось декілька окремих прикладів, пов'язаних із становищем тих, хто зіштовхнувся із цією проблемою:

- "У зв'язку з інвалідністю мені було відмовлено у прийомі документів для вступу до ВНЗ";
- "ВНЗ відмовляється приймати мої документи, хоча я й маю довідку, що підтверджує мою придатність для навчання у ВНЗ. Настійливо рекомендують "йти до будь-якого іншого, а у нас таким як ви не місце" [4].
- "Саме поняття "інвалід" діє на людей, з якими я спілкуюсь, таким чином, що вони заздалегідь приписують непритаманні мені негативні риси" [5].

Окремим предметом моніторингу була **недоторканність приватного життя** (стаття 22 Конвенції), **повага до особистості та психічної цілісності нарівні з іншими** (стаття 17 Конвенції) та **повага до помешкання та сім'ї** (стаття 23 Конвенції). Аналізуючи цей аспект прав людей з інвалідністю, ми звернемо увагу на репродуктивну, виховну і сексуально-еротичну функцію сім'ї. Експерти проведення зазначеного моніторингу відмічають, що під час однієї з фокус-груп вони зафіксували думки про те, що наша держава так захищає суспільну мораль, що відносить сексуальну взаємодію з особами, які мають явні ознаки

інвалідності до аномальних і збочених форм сексуальної взаємодії. Такий висновок можна зробити, ознайомившись із частиною II. "Зображення аномальних та збочених форм сексуальної взаємодії" розділу "Сексологічні критерії порнографії", Критеріїв віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, в тому числі реклами, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до розгляду порнографічної або еротичної продукції (Затверджено рішенням Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі від 20 лютого 2007 року №1) [4]. Отже, навіть захищаючи суспільну мораль, держава повинна бути коректною у формулюваннях.

Звернувшись до респондентів із запитанням "Чи вживає держава належних заходів для усунення дискримінації відносно людей з інвалідністю у всіх питаннях, що стосуються шлюбу, сім'ї, батьківства та особистих стосунків?", – експерти отримали наступні коментарі:

- "...у батьків-інвалідів можуть забрати дитину на піку бабусі не інваліда...";
- "Були випадки, коли шлюб не хотіли реєструвати. Не дозволяли жінці з інвалідністю народжувати дитину, мовляв: "Сама інвалід і потребуєш опіки";
- "Мати не могла влаштувати дитину в садочок, оскільки була інвалідом" [5].

Такі коментарі шокують, адже подібне просто має бути виключено у державі, яка декларує свою готовність до входження в євроспільноту.

Недотримання цієї групи прав та свобод осіб з інвалідністю ускладнює виконання ними ряду сімейних функцій (репродуктивна, виховна, сексуально-еротична), що в свою чергу може спричинити віднесення таких сімей до групи неблагополучних. Тобто, в державі створюються умови для виникнення в середовищі сімей осіб з інвалідністю так званих сімей "груп ризику", яким потім сама ж держава повинна надати реабілітаційні послуги. Парадокс!

Отже, порушення прав і свобод осіб з психофізичними вадами, що породжується в тому числі і недосконалим українським законодавством, унеможливує якісне виконання цими особами не лише суспільних функцій, а й сімейних, а також проектується всередині сім'ї та впливає на всіх її членів, в тому числі і на дітей в таких сім'ях.

А тепер коротко розглянемо вплив окремо взятої психофізичної вади, яка може спричинити неможливість якісного виконання батьками-інвалідами своїх сімейних функцій. Хочемо наголосити, що ми розглядаємо проблему, яка може виникнути при наявності взаємодії конкретних чинників, а не констатуємо, що у сім'ях батьків з інвалідністю обов'язково виникнуть вищевказані проблеми. Ми торкнемося лише бар'єрів, з якими можуть зіштовхнутися особи з обмеженими можливостями у побуті, якщо будуть обмежені в певних технічних засобах, а також проаналізуємо, як впливатиме це обмеження на виконання особою соціальних функцій. У цьому аспекті розглянемо наступні категорії осіб:

- особи з порушенням опорно-рухового апарату (поліомієліт, дитячий церебральний параліч, ампутація кінцівок, хребтно-спінальна травма

- тощо);
- особи з порушенням інтелекту і психічними захворюваннями (розумова відсталість, шизофренія, маніакально-депресивний психоз, алкогольні психози, травматична епілепсія тощо);
 - особи з порушенням слуху (глухі, зі зниженим слухом);
 - особи з порушенням зору (незрячі, слабозорі);
 - особи з порушенням роботи внутрішніх органів (цукровий діабет, онкологічні захворювання тощо) [1].

Особи з порушенням опорно-рухового апарату потребують спеціальних засобів пересування (милиці, палиці, кріса колісні, допоміжні засоби для ходіння тощо), спеціальні засоби для самообслуговування, меблі спеціального призначення, протезні вироби, спеціальне фізкультурно-спортивне обладнання.

Особи з порушенням слуху потребують виробів медичного призначення (слухові апарати), спеціальних засобів для спілкування та обміну інформацією (мобільні телефони, факси, інші сурдотехнічні засоби).

Особи з вадами зору мають потребу у спеціальних засобах для орієнтування, спілкування (спеціальні прилади для письма, шрифтом за Брайлем, тифломагнітоли, папір для письма рельєфно-крапковим шрифтом Брайля, книги, видрукувані шрифтом Брайля тощо).

Особи з порушенням роботи внутрішніх органів потребують виробів медичного призначення тощо. Всі ці групи осіб потребують психологічної, фізичної, трудової, соціальної та побутової реабілітації.

Потреба у всіх вищеперерахованих засобах вказується в індивідуальній програмі реабілітації інваліда. Проте, забезпечення цієї потреби не завжди є стовідсотковим та якісним. Наприклад, потребу у слухових апаратах мають більшість осіб з вадами слуху, хоча параметри слухового апарату для кожної окремої особи мають бути індивідуальними. Але безкоштовно забезпечити всіх такими апаратами держава не в змозі, тому пропонується стандарт для всіх, а придбати якісний апарат не кожен інвалід по слуху може собі дозволити. Така ситуація спостерігається у кожній категорії осіб з інвалідністю. Отже, незабезпеченість або забезпеченість не в повній мірі засобами, які допомагають частково або повністю відновити життєдіяльність особи з інвалідністю перешкоджає успішній їх соціалізації, відповідно, виконанню всіх соціальних функцій, в тому числі і сімейних.

Ми коротко оглянули аналіз законодавства щодо захисту прав і свобод осіб з обмеженими можливостями в Україні, а також оглянули побутові перешкоди, що заважають рівноправній з іншими членами суспільства життєдіяльності осіб з інвалідністю у нашій державі.

Ми не торкалися соціально-психологічних особливостей людей з різними психофізичними порушеннями та впливу цих особливостей на виконання батьками-інвалідами соціальних функцій, в тому числі і сімейних. Це є напрямком перспективного дослідження зазначеної проблеми.

Опираючись на вищеописане, ми можемо зробити висновок про те, що законодавство України у сфері забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю декларує виконання останніх, проте, фактично права і

свободи людей з обмеженими можливостями порушуються у всіх сферах. Це в свою чергу спричиняє утруднення соціалізації цих осіб та виконання ними соціальних функцій, в тому числі і сімейних.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. / Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
2. Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kodeksy.com.ua>
3. Закон України "Про реабілітацію інвалідів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kodeksy.com.ua>
4. Моніторинг дотримання прав людей з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>
5. Українська Гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua>

In the article we light up the problem of providing of basic rights and freedoms of persons with disability in Ukraine. We light up the features of implementation of domestic functions by parents-invalids in our state.

Keywords: person with disability, Convention about rights for invalids, functions of family.

Отримано 9. 11.2012

УДК 37.013.42

*В.Н. Сабат,
О.В. Кінах*

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито індивідуально-психологічні та соціальні особливості прояву агресії у підлітків. Проаналізовано теоретичні підходи до визначення агресії, особливості підліткового віку, основні причини агресивної поведінки.

Ключові слова: агресія, агресивна поведінка, підлітки.

В статье раскрыты индивидуально-психологические и социальные особенности проявления агрессии у подростков. Проанализировано теоретические подходы к определению агрессии, особенности подросткового возраста, основные причины агрессивного поведения.